

MAY 6TH 1846 – ONE OF THE MOST REMARKABLE DATES IN THE HISTORY OF THE SCHOOL IN POLIKRAIShte. 195 YEARS BULGARIAN SCHOOL IN POLIKRAIShte (1825 – 2020)

Georgi Georgiev, Trifonka Popnikolova, Mariana Georgieva
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

6^{ТИ} МАЙ 1846 Г. – ЕДНА ОТ НАЙ-ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИТЕ ДАТИ В ИСТОРИЯТА НА УЧИЛИЩЕТО В ПОЛИКРАЙЩЕ. 195 ГОДИНИ БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ В ПОЛИКРАЙЩЕ (1825-2020)

Георги Николов Георгиев, Трифонка Романова Попниколова,
Марияна Николова Георгиева
Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, България

Abstract: On May 6th, 1846 (O.S.), the Prince of Serbia Aleksandar Karađorđević and senior Serbian government delegation, consisting of: Avram Petronijević Stekić – personal representative of the Prince (Prime Minister) and Minister of Foreign Affairs, cavalier, Milosav Zdravković Resavac – member of the State Council, cavalier, Stevan Petrović Knićanin – member of the State Council, Lazar Arsenijević Batalaka – member of the State Council and Kapu-kehaya (Chief Diplomatic Representative) to the Ottoman Government in Constantinople, cavalier, Timotej Knežević – First Secretary of the Offices of the Prince and of the Ministry of Foreign Affairs, lieutenant colonel cavalier Lazar Arandelković and Aleksandar Trifković – adjutants of the Prince, Khalil Hamdi Effendi – scribe of the Prince in Turkish, Dr. Otto – court physician, etc., visited the Bulgarian school in Polikraishte – a standard for Bulgarian school and Bulgarian educational work in 1846 and attended a service in Bulgarian in the Bulgarian church „St. Martyr Marina“ in Polikraishte. The distinguished guests are on a state visit. They arrive to meet with Sultan Abdul Majid I in Kazanlak, to get acquainted personally with the most prominent Bulgarians, to establish educational, church and economic

relations, to study the Bulgarian church and school work, and to gain experience from them. The school in Polikraishte is one of the oldest Bulgarian schools, which immediately after its establishment rises to a level equal to and higher than that of the Greek ones. The existence in 1846 in Polikraishte (100 houses then) of a Bulgarian school in a brand new building, of a Bulgarian church, of a Bulgarian priest and teacher supported by the village, is a spiritual feat of the Founder priest Georgi Poluganov and of his father Chorbadij Marin Poluganov, with whose support the first building was raised especially for a school. Moreover, then the percentage of pupils in Polikraishte is between two and a half to five times higher than in the center of education Gabrovo. The visit of the Prince of Serbia to Polikraishte is an exceptional historical event. It proves the great authority enjoyed by the school here at that time, for two decades becoming one of the most important educational centers in Bulgaria with fame – crossed the borders of the Ottoman Empire. In Polikraishte, Prince Alexander Karađorđević achieved another of his goals, as well – he met some of the most eminent Bulgarians of the era – Chorbadij Marin Poluganov, priest Georgi Poluganov and Hadji Enyo Dachev, and not only that, but also spent the night in the home of the first two with his ministers.

Keywords: Polikraishte, Prince of Serbia, Serbian government, school, church, Prince Alexander Karađorđević, chorbadij Marin Poluganov, priest Georgi Poluganov, Hadji Enyo Dachev.

Резюме: На 6 май 1846 г. (ст.ст.) сръбският княз Александър Караджорджевич и сръбска правителствена делегация от най-висш ранг в състав: Аврам Петровић Стекич – личен пълномощник на Княза (министър-председател) и министър на външните работи, кавалер, Милосав Здравкович Ресавац – член на Държавния съвет, кавалер, Стефан Петровић Кничанин – член на Държавния съвет, Лазар Арсениевич Баталака – член на Държавния съвет и капу-кехая (главен дипломатически представител) пред Османското правителство в Цариград, кавалер, Тимофей Кнежевич – първи секретар на канцелариите на Княза и на Министерството на външните работи, подполковник кавалер Лазар Аранджелкович и Александър Трифкович – адютанти на Княза, Халил Хамди Ефенди – писар на Княза на турски език, доктор Ото – придворен лекар и др., посещават българското училище в Поликрайще – стандарт за българско училище и българско учебно дело през 1846 г. и присъстват на богослужение на български език в българската църква „Св. Вмчца Марина“ в Поликрайще. Високите гости са на държавно

посещение. Пристигат, за да се срещнат със султан Абдул Меджид I в Казанлък, да се запознаят лично с най-видните българи, да установят просветни, църковни и стопански връзки, да проучат българското църковно и училищно дело, и да почерпят опит от тях. Училището в Поликрайще е едно от най-старите български училища, което още веднага след създаването си се издига до равнище равностойно и по-високо от онова, на гръцките. Наличието през 1846 г. в Поликрайще (100 къщи тогава) на българско училище в съвсем нова сграда, на българска църква, на български свещеник и учител, издържани от селото, е духовен подвиг на Основателя свещеник Георги Полуганов и на баща му чорбаджи Марин Полуганов, с чието иждивение е построена първата сграда специално за училище. Нещо повече, тогава процентно броят на учениците в Поликрайще е между два и половина до пет пъти по-голям, отколкото в центъра на просветата Габрово. Посещението на Сръбския княз в Поликрайще е изключително историческо събитие. То доказва огромния авторитет, с който се ползва училището тук по това време, за две десетилетия превърнало се в едно от най-значимите образователни средища на България със слава – прехвърлила границите на Османската империя. В Поликрайще княз Александър Караджорджевич постига и друга от целите си – запознава се с едни от най-издигнатите българи на епохата – чорбаджи Марин Полуганов, свещеник Георги Полуганов и хаджи Еньо Дачев, и не само това, а и нощува в дома на първите двама със своите министри.

Ключови думи: Поликрайще, сръбски княз, сръбско правителство, училище, църква, княз Александър Караджорджевич, чорбаджи Марин Полуганов, свещеник Георги Полуганов, хаджи Еньо Дачев.

Изложение

На 6 май 1846 г. (ст.ст.) училището в Поликрайще е посетено от Сръбския княз Александър Караджорджевич (на сръбски: Александар Карађорђевић) и от сръбска правителствена делегация на най-високо равнище в състав: Аврам Петрониевич (на сръбски: Аврам Петронијевић), личен представител на Караджорджевич, Министърът на вътрешните работи на Княжество Сърбия Илия Гарашанин (на сръбски: Илија Гарашанин), съветниците Милосав Здравкович Ресавац (на сръбски: Милосав Здравковић Ресавац), Стефан

Петрович Книджанин (на сръбски: Стефан Петровић Книћанин), Йован Спасич (на сръбски: Јован Спасић), секретар на Съвета и адютантът на Княза Александър Трифкович (на сръбски: Александар Трифковић). Високите гости пристигат от Русчук (днес Русе) и пътуват за Казанлък за първата си среща със Султан Абдул Меджид I (1823-1861, управлявал от 1839 до 1861). В съответствие с ранга им, Князът и високите сръбски официални лица пътуват с каляски, като са придружени и от конна сръбска правителствена охрана.

Това е първото ни известно към днешна дата (23 септември 2020 г.) посещение на чуждестранен държавен глава в Поликрайще, документирано в Сръбските държавни архиви в Бялград.

Сръбският държавен глава и членовете на Сръбското правителство са посрещнати най-тържествено от свещеник Георги Маринов Полуганов, кмета на Поликрайще Кръстю Ст. Кушев, от чорбаджи Марин Иванов Полуганов (бащата на свещеник Георги Полуганов), от стария свещеник Иван Кънев Пендов и сина му Христо (по-късно същата година ръкоположен в духовен сан), Мария Полуганова (съпругата на чорбаджи Марин Полуганов), презвитера Гергина Иванова Полуганова (съпругата на свещеник Георги Полуганов), от първенците на селото Илия Клатикрушев, сина му Петър и снаха му Рада, Цвятко Каралаков, от учителя хаджи Еню Дачев Еневски, Никола Байчев и съпругата му Кръстина Енева (сестра на учителя хаджи Еню Дачев Еневски), от поликрайшките ученици (тогава 50 на брой) и от цялото население на селото с църковните хоругви, икони, кръстове и цветя.

Още с встъпването си с Поликрайще, Княз Александър Караджорджевич, Министър Илия Гарашанин и другите официални лица проявяват жив интерес към училището, към начина на обучението в него и се интересуват силно от постиженията на учениците, за да обменят опит и да го възприемат в сръбските училища. Сградата на поликрайшкото училище е съсем нова, наскоро построена с иждивението на чорбаджи Марин Полуганов и това прави особено голямо впечатление на Княза и на високите гости. Много приятно им става и от обстоятелството, че при обучението в Поликрайшкото училище се използват учебници и книги, печатани в Княжескосръбската Типография в Крагуевац, например „Аритметическое руководство за наставление на болгарски-те юноши“, от Неофит Хилендарски (Бозвели) и Емануил Васкидович, 1835 г. Учениците показват как учат и какво знаят.

След посещението на училището Княз Александър и сръбската правителствена делегация участват в църковна служба, която свещеник Георги Полуганов отслужва в старата църква „Св. Вмчца Марина“ в Поликрайще. В

църквата също се използват богослужебни книги, изписани от Сърбия, както и от Русия и Цариград. Княз Александър, Министър Гарашанин и висшите сръбските представители са поканени да вечерят и да нощуват (на конак) в дома на чорбаджи Марин Полуганов и свещеник Георги Полуганов. Полуганови, в Поликрайще пословични от столетия със своето гостоприемство и най-вече Мария и презвитера Гергина Полуганови надминават себе си. Те „полагат“ на трапезата „каквото дал Бог“, а Бог дал много. Трапезата е царска. Около нея заедно с Княза и Министрите му са насядали и кметът Кръстю Кушев, учителят хаджи Еню Дачев, свещеник Иван Пендов, Христо Попиванов, и най-видните личности на Поликрайще тогава, като например Илия Клатикрушев и Цвятко Каралаков. При разговорите Князът, Министър Гаршанин и другите високопоставени гости живо се интересуват от училището, църквата, богослуженията и живота на Поликрайще. Особено впечатление им прави, че всички деца (момчета) учат, за разлика от други места, където или изобщо няма училище или процентът на обхванатите е съвсем незначителен. Впрочем по това време и в Сърбия, макар и вече получила статут на автономно княжество училищата са колкото пръстите на едната ръка, а в селата такива на практика няма. Трябва да се има предвид, че през 1846 г. Поликрайще брои едва 100 къщи и наличието на собствено училище и то в съвсем нова сграда и собствена църква, при това и двете български, на собствени български свещеник и учител, издържани от селото, е огромно постижение.

Например по данни събрани от сръбската делегация, в процентно отношение спрямо общия брой на населението, учениците в Поликрайще тогава са два пъти повече, отколкото в Габрово, което се славя като център на просветата в България. Поликрайще превъзхожда Търново, Русчук и Свищов още повече. Много е важно за гостите, че обучението се води на български и се учи по новобългарски и български (известен в съвременната историческа и богословска литература като „църковнославянски“) църковни книги, докато в Свищов, Русчук и в Търново основно то е на гръцки и българската просвета в тях много мъчително си пробива път. Навсякъде те се интересуват да разберат броя на българските и гръцките училища, на свещениците, учителите и учениците в посетените от тях селища и ги записват.

Сръбският княз и сръбската правителствена делегация са много приятно изненадани от обстоятелството, че службата в църквата в Поликрайще се води на български („църковнославянски“) и е разбираема за тях, докато на тях им е всеобщо известно, че почти навсякъде в България в тези години в църквите се служи единствено на гръцки. Например в Русчук е отслужена служба в чест на високите гости от Владиката Епископ Синесион и само по изключение за тях

той служи на славянски като изрично им го заявява. Сръбските гости се интересуват много живо от народността на хората, живеещи в селищата, които те посещават и им прави впечатление особено силно подчертаното българско чувство на поликрайщчани, които му заявяват недвусмислено и с гордост, че тук живеят „све сами Бугара“ (всички единстено, само българи). В другите градове и села съвсем не е така. Единственото друго чисто българско селище, което гостите посещават, е Габрово. Домакините Марин Полуганов и свещеник Георги Полуганов най-подробно запознават Княза и съпровождащите го лица с географията на околността, местностите през които минава пътя, с имената на селищата, на реките, къде през тях има мостове, разказват им какви забележителности ще видят по-нататък по пътя си след Поликрайще. Разбира се, най-много им говорят за река Росица, която сръбските гости вече са прекосили преди да влязат в Поликрайще и за Янтра, която ще видят по пътя си към Търново и Габрово. Най-интересното е, че включително им споменават и за река Раковица, и за моста на нея, през който те ще минат на другия ден по пътя си към Търново, съвсем мъничка рекичка, за която дори днес никой не говори и даже не си спомня за нея, а и много от живеещите днес поликрайщчани даже не знаят къде тече и че изобщо я има. Домакините разказват на гостите и за двата манастира Света Троица и Свето Преображение, които ще видят и за тяхната древна история, както и за връзките им със Сърбия.

Сръбският княз пътува в България, за да се срещне със Султан Абдул Меджид I в Казанлък. Посещавайки България обаче, той си е поставил и задачата да се запознае със състоянието на църквите и учебното дело на българите. Посещавайки Поликрайще, сръбският княз постига и една от другите си цели. Той е желал лично да се запознае с най-видните българи. Затова той по пътя си посещава Видин, Никопол, Свищов, Русчук и Поликрайще, а по-късно Търново, Габрово и Казанлък и навсякъде се среща и разговаря с първите хора. В Поликрайще княз Александър Караджорджевич не само се запознава с едни от най-издигнатите българи на епохата – свещеник Георги Полуганов, чорбаджи Марин Полуганов и хаджи Еню Дачев Еневски, но и ношува в дома на първите двама със своите министри.

Тук дебело трябва да се подчертае, че посещението на Сръбския княз в нашето училище и църква, и изобщо в Поликрайще, е изключително историческо събитие. Това доказва огромния авторитет, с който се ползва нашето училище по това време, издигнало се само за две десетилетия до равнището на най-значимите образователни средища в България, чиято слава е прехвърлила границите на Османската империя. Трябва още много да се

наблегне, че училището в Поликрайще е едно от най-старите български училища, при това още непосредствено след създаването си издигнало равнището на водения учебен процес на равнище равностойно и по-високо от онова, в гръцките училища.

При това гръцките училища в Свищов се ползват с огромната финансова подкрепа на богатите свищовски търговци във Виена, като напр. Филип Сакеларевич, а тези в Търново – на Търновския гръцки владика, съответно на Цариградската гръцка патриаршия. Тук е мястото да припомним, че прочутият Емануил Васкидович, с когото в Свищов особено се гордеят и изтъкват, за да подчертаят своето първенство в новобългарското образование, сам навсякъде се подписва като „Еллиногречаскаго Сиштовскаго Училища Учител“.

Създаването и издигането на нашето българско училище в Поликрайще в първата половина на XIX в. е духовен подвиг лично на неговия създател свещеник Георги Полуганов и на неговия баща чорбаджи Марин Полуганов, който неотлъчно го подкрепя в неговата просветна дейност и с чиято финансова помощ е построено първото училище, закупувани са книги и учебни пособия. Създаването, развитието и издигането на нашето училище е духовен подвиг и на цяло Поликрайще, което едва е излязло от мракобесието на кърджалийските времена, съвсем отскоро (от 1810 г.) е тръгнало по пътя на гурбетчийското градинарство, което чак след две-три десетилетия ще го възмогне. Едва около 1845 г. започват да се създават значими поликрайщките градинарски колонии в Браила и Будапеща.

По същото време например прочутото Габровско Априловско училище (1835 г.), което всъщност е с 10 г. по-младо от Поликрайшкото, получава мощната финансова помощ на Одеските габровски и други българи, и най-вече на Васил Априлов, а Търновското българско училище е финансирано изцяло от не по-малко състоятелния светогорски монах хаджи Викентий от Сергъовец. Нещо повече, лично самият Сръбски княз Александър Караджорджевич, както и неговият предшественик Милош Обренович (на сръбски: Милош Обреновић) помагат финансово и българското книгопечатане в Сърбия, и редица училища от големите селища, а и отпускат стипендии на български младежи да учат в Сърбия, напр. от Казанлък, Ески-Загра (Стара Загора) и др.

За разлика от тях поликрайщчани създават и развиват своето училище и своето образование сами със свои сили и свои средства, тръгвайки от нищото и разчитат само на себе си. това, което те правят, никой не може да го направи!

Княз Александър Караджорджевич

Александър Караджорджевич (на сръбски: Александар Карађорђевић) (1806 – 1885), е княз на Сърбия в периода 1842 – 1858 г. Син е на сръбския национален герой, ръководителя на Първото сръбското въстание (1804-1813) срещу Османската империя и основател на управляващата династия в Сърбия Карагеорги Петрович. След убийството баща му (1817) живее в Русия и служи в руската армия. Сръбският княз Милош Обренович, управлявал Сърбия от 1815 до 1839 г. поканва Александър Караджорджевич в Сърбия, като през 1840 г. го назначава за адютант на своя син Михаил. След свалянето на Михаил през 1842 г., Сръбската Скупщина (Сръбското Народно събрание) избира Александър Караджорджевич за княз на Сърбия. Той получава признанието и подкрепата на Турция и лично на султан Абдул Меджид I.

По време на управлението му са приети множество закони и са създадени нови държавни учреждения, издаден е граждански кодекс, реформирана е съдебната система, за първи път е създаден касационен съд, създадени са значителен брой учебни заведения. По-голямата част от тези идеи са заимствани от Австрия.

Илия Гарашанин

Илия Гарашанин (на сръбски: Илија Гарашанин), (1812-1864) е сръбски министър-председател, вътрешен и външен министър, политик и държавник от XIX век. Той е една от най-значимите личности в сръбската история. След като през 1837 г. княз Милош Обренович въвежда редовна военна служба в Сърбия, е назначен за главнокомандващ на армията.

През 1852 г. е премиер-министър и министър на външните работи на Княжество Сърбия. През 1858 г. отново поема Министерството на външните работи на княжеството. През 1861-1867 г. е премиер-министър и министър на външните работи на Сърбия. Той публикува т.н. „Начертание“ – стратегията за бъдещата южнославянска държава, в която Сърбия трябва да бъде средището, около което да се сплотят останалите южни славяни и балкански народи. Илия Гарашанин се счита за основоположник на т.нар. „Великосръбска доктрина“. Заедно с Милош Милоевич и Стоян Новакович е един от „тримата големи“, или т.нар. трима апостоли на сръбския шовинизъм. Концепцията на Гарашанин се възприема от всички десни сръбски политически формации. „Начертанието“ става ръководство по сръбската външна политическа теория.

Карагеорги Петрович

Георги или Джордже Петрович, по прякор Карагеорги или Караджордже (на сръбски: Ћорђе Петровић, Карађорђе), (1762-1817) е сръбски вожд и основоположник на династията на Караджорджевичите.

Караджордже е избран за водач на Първото сръбско въстание (1804-1813), което избухва в отговор на Сечта на князете, т.е. избиването на първенците в Смедеревския санджак, за да се подтисне съпротивата на населението срещу произвола на тамошните османски управници – дахиите и еничарите, подкрепяни от видинския самостоятелен владетел Осман Пазвантоглу.

След подписването на Букурещкия мир, който слага край на Руско-турската война (1806-1812), положението в Смедеревския санджак се променя и през следващата година Карагеорги бяга в Австрийската империя, като през 1816 се присъединява към въстаниците от Филики Етерия в Гърция. През 1817 пристига тайно в санджака и се договаря с другия водач на сръбските въстаници Милош Обренович да действат заедно в продължаващата борба, но княз Милош нарежда да го убият през нощта на 13 срещу 14 юли 1817 г. в с. Радоване, Смедеревско. Така започва съперничеството между наследниците на двамата сръбски водача, които последователно заемат сръбския престол.

Георги Николов Георгиев
Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“
e-mail:[*gngeorgiev@yahoo.com*](mailto:gngeorgiev@yahoo.com)

Трифонка Романова Попниколова

Марияна Николова Георгиева

INIS SERIES

*Онлайн поредица на
интердисциплинарната научна мрежа*

Информационно общество

Том 3, 2024

<http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/>

*Online Journal of the
Interdisciplinary Scientific Network*

Information Society

Volume 3, 2024

ISSN: 2815-4231

Редактори

*Галина Богданова
Светослав Косев*

Editors

*Galina Bogdanova
Svetoslav Kosev*

Технически редактори

*Николай Ноев
Весела Георгиева*

Technical Editors

*Nikolay Noev
Vesela Georgieva*

Издание на:

*Институт по математика и
информатика при Българска академия на
науките, България*

Published by:

*Institute of Mathematics and Informatics
at the Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria*

С помощта на:

*Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“, България*

Helped by:

*“St. Cyril and St. Methodius”
University of Veliko Tarnovo, Bulgaria*